

MODELUL DESCRIPTIV DE EVALUARE A COMPETITIVITĂȚII BUNURILOR PE PIATA EXTERNĂ ȘI INTERNĂ

Tatiana GUTIUM

Cercetător științific,

Institutul Național de Cercetări Economice,

Republica Moldova

gutium.tatiana1@gmail.com

Abstract

Assessing the competitiveness of goods is the starting point of economic activity in a competitive environment in a market economy. The necessary for calculating the competitiveness of domestic goods is caused by the degree of openness of the national economy, the high level of competition, etc. In order to mitigate the impact of structural changes in the global market, a set of new indicators has been elaborated which allow the estimation of the competitiveness of goods not only on the external market, but also on the domestic one. In addition, an alternative indicator has been developed, which takes into account the specifics of the Republic of Moldova, namely, the maintenance of a considerable share of re-exports. New index was used to estimate the competitiveness of goods in the Republic of Moldova. The obtained results have been used to develop recommendations to increase the competitiveness of goods.

Key words: *competitiveness, domestic goods, commercial policy.*

JEL Classification: *C13, C43.*

Introducere

Cea mai potrivită cale care ar asigura atingerea de către Republica Moldova a unui set de obiective, de exemplu, majorarea competitivității economiei naționale, durabilitatea macroeconomică, sporirea eficienței politicilor promovate, precum cea comercială, este punerea accentul pe inovații și tehnologii avansate. În acest context, este necesară dezvoltarea tuturor clusterelor competitivității, științei, învățământului, promovarea cooperării multilaterale, diversificarea și modificarea structurii exportului (Gutium, 2021).

Pentru a redirecționa economia națională spre o creștere sustenabilă, este necesar de restructurat economia Republicii Moldova, în acest context, trebuie de ținut cont de structura factorilor de producție, de reorientat resursele spre sectoarele care dețin potențial spre export. Determinarea acestor sectoare poate fi efectuată cu ajutorul indicelui compozit, elaborarea căruia este scopul studiului dat.

Elaborarea și estimarea indicelui compozit al avantajului comparativ al bunurilor autohtone

În contextul atingerii obiectivului elaborarea indicelui compozit al avantajului comparativ al bunurilor autohtone pe piața externă și internă, autorul a dezvoltat teoria lui Linder (Linder, 1961) și a combinat-o cu teoria parității puterii de cumpărare. Ca rezultat a fost elaborat următorul indice compozit al avantajului comparativ al bunurilor autohtone:

$$Icc_i = b_1 \times Ie_i + b_2 \times Ia_i \quad (1)$$

$$b_1 + b_2 = 1 \quad (2)$$

unde: Icc_i – indicele compozit al avantajului comparativ bunului autohton i pe piața externă și internă, %;

Ie_i – indicele avantajului comparativ bunului autohton i pe piața externă, %;

Ia_i – indicele avantajului comparativ bunului autohton i pe piața autohtonă, %;

b_1, b_2 – coeficienții de semnificație a indicilor avantajului comparativ în indicele compozit.

În cazul indicelui compozit al avantajului comparativ bunului autohton i pe piața internă și externă, valoarea pozitivă indică un avantaj comparativ pentru bunul i , iar valoarea negativă – un dezavantaj comparativ. Indicele menționat se recomandă de utilizat în cazul determinării sectoarelor prioritare, dezvoltarea cărora ar asigura atât majorarea exportului, cât și creșterea economiei naționale.

Luând în calcul experiența savanților din domeniu, o altă propunere a autorului constă în elaborarea unui indicator alternativ, care ține cont de specificul Republicii Moldova, și anume, tendința de menținere a unei cote însemnate a reexportului. Formula de calcul al indicelui menționat este redată mai jos:

$$RSCAF_i^A = \frac{\frac{XMCR_i^A}{XMCR^A} - 1}{\frac{XMCR_i^A}{XMCR^A} + 1} \times 100\% , \quad (3)$$

unde: $RSCAF_i^A$ – indicele simetric al avantajului comparativ relevat pe piața externă a bunului (grupului de bunuri, sectorului) i țării de origine A (index of Revealed Symmetric Comparative Advantage on Foreign market), %;

$XMCR_i^A$ – rata de acoperire a importurilor (fără reimport) prin exporturi (cu excepția reexportului) bunului (grupului de bunuri, sectorului) i țării de origine A (Export/Import Coverage Ratio);

$XMCR^A$ – rata de acoperire a importurilor (fără reimport) prin exporturi (cu excepția reexportului) integral pentru țara A (Gutium, 2019).

Avantajul indicatorului propus de autor constă în depășirea majorității deficiențelor și deține următoarele caracteristici:

- este simplu și ușor de aplicat, deoarece datele privind comerțul exterior sunt disponibile;
- ia în calcul atât exportul fără reexport, cât și importul fără reimport;
- este un indice simetric, valoarea căruia variază în jurul valorii medii;
- media valorilor indicelui dat este stabilă în timp și în spațiu, în plus, indicele este perfect comparabil;
- nu este influențabil de clasificatorul utilizat al bunurilor;
- ia în calcul particularitățile comerțului exterior al Republicii Moldova.

Anume acest indice va fi aplicat de autor pentru calcularea primei componente a indicelui compozit (ecuația 1). Rezultatele calculelor pentru unele bunuri ale complexului agroindustrial sunt prezentate în Tabelul 1. Autorul s-a axat pe bunurile complexului dat, deoarece Republica Moldova este o țară agrară.

Tabelul 1. Indicele simetric al avantajului comparativ relevat pe piața externă al unor bunuri autohtone ale Complexului Agroindustrial, %

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Grâu, meslin, orz, ovăz, porumb, sorg boabe, alte cereale	93,99	95,13	92,33	93,86	93,91	94,15	93,59
Făină de grâu sau de meslin	-74,04	-21,67	-39,68	-81,72	-79,28	-52,95	-49,25
Legume în stare proaspătă sau refrigerate (exclusiv cartofi)	-66,24	-72,69	-62,99	-78,67	-55,94	-86,15	-87,70
Cartofi	-74,52	-2,90	-44,03	-99,18	-94,70	-99,99	-98,61
Struguri, proaspeți sau uscați	81,06	89,76	90,48	94,02	97,22	96,35	96,06
Sucuri de fructe (inclusiv mustul de struguri) și sucuri de legume	94,20	94,53	94,67	93,10	95,09	92,05	95,63
Lapte și smântână din lapte, fără sau cu adaos de zahăr sau alți îndulcitori	-96,35	-75,81	-77,70	-43,68	-34,28	-36,84	100,00
Unt și alte grăsimi care provin din lapte	41,79	55,10	62,08	72,39	-1,01	-85,55	100,00
Cașcaval, brânză și brânzeturi	2,70	15,40	8,43	-7,96	-4,07	-4,84	-15,90
Margarină	-97,38	-97,03	-96,69	-99,81	-98,75	-99,36	100,00
Semințe de floarea-soarelui	94,54	92,17	92,64	92,54	92,75	91,30	92,54
Ulei de semințe de floarea-soarelui și fracțiunile acestora	90,35	97,86	98,39	96,25	93,13	96,68	96,73
Cârnați, cârnăciori, salamuri și produse similare, din carne, din organe sau din sânge	-99,47	-99,23	-99,62	-99,45	-99,08	-99,24	100,00
Ouă de păsări, în coajă, proaspete, conservate sau fierte	-53,11	-53,94	9,06	19,05	36,94	28,04	-13,83
Zahăr din sfeclă și zaharoza chimic pură, în stare solidă	51,76	96,10	93,12	75,38	42,54	72,76	33,65

Sursa: elaborat de autor.

În procesul elaborării algoritmului, autorul a adaptat modelul input-output al lui Leontief (Leontief, 1997) în corespundere cu metodologia elaborării contului de bunuri și servicii, al Sistemului de Conturi Naționale (System of National Accounts, 2009), astfel încât cu ajutorul modelului dat va fi posibilă evaluarea elementelor economiei tenebre în diviziunea bunurilor. În plus, modelul va oferi informația necesară pentru calcularea competitivității bunurilor autohtone pe piața internă.

Declarațiile vamale de export și import ale agenților economici constituie sursa de informație privind volumul exportului și importului legal de bunuri, iar datele privind volumul elementelor comerțului exterior tenebru sunt estimate în baza modelului, adaptat de autor, al balanței interramurale naturale.

Modelul adaptat conține toate datele necesare pentru calcularea competitivității bunurilor autohtone pe piața internă în raport cu bunurile analogice importate. Formulele de calcul sunt (Gutium, 2020):

$$Q_i^{D^{SE}} = (Q_i + Q_i^H) - Q_i^L - (X_i + X_i^I) - CS_i - L_i \quad (4)$$

$$ICAD_i^{SE} = \frac{Q_i^{D^{SE}} \div [(Q_i + Q_i^H) - Q_i^L - (X_i + X_i^I)_i - CS_i + (M_i + M_i^I)]}{\sum_{i=1}^n Q_i^{D^{SE}} \div \sum_{i=1}^n [(Q_i + Q_i^H) - Q_i^L - (X_i + X_i^I)_i - CS_i + (M_i + M_i^I)]}$$

(5)

$$SICAD_i^{SE} = \frac{ICAD_i^{SE} - 1}{ICAD_i^{SE} + 1} \times 100\% \quad (6)$$

unde: $Q_i^{D^{SE}}$ – volumul cererii bunului autohton finit i pe piața internă, ținând cont de elementele economiei tenebre;

$ICAD_i^{SE}$ – indicele avantajelor comparative bunului i pe piața internă în raport cu bunurile analogice importate, ținând cont de elementele economiei tenebre;

$SICAD_i^{SE}$ – indicele simetric al avantajului comparativ bunului i pe piața internă în raport cu bunurile analogice importate, ținând cont de elementele economiei tenebre;

Q_i^H – volumul producției tenebre (Hidden production) a bunului i ;

X_i^I – volumul exportului ilegal al bunului i ;

CS_i – variația stocului bunului i ;

M_i^I – volumul importului ilegal a bunului i .

Autorul, în procesul de elaborare a algoritmului evaluării competitivității bunurilor autohtone pe piața internă, s-a bazat pe specificul economiei naționale și disponibilitatea datelor statistice. Algoritmul dat ia în calcul nu numai elementele economiei neobservate, dar și faptul că în cazul unor grupuri de bunuri din industria prelucrătoare, cota bunurilor fabricate din materialele clienților este însemnată.

Acest algoritm deține mai multe avantaje: asigură fiabilitatea calculului, permițând, totodată, pe lângă evaluarea competitivității, calcularea volumului vânzărilor pe piața neorganizată, estimarea nivelului economiei subterane și pierderilor bugetului de stat. Deficiențele metodologiei propuse constau în faptul că algoritmul elaborat este complicat, iar aplicarea acestuia necesită cunoștințe aprofundate nu numai în domeniul economic, ci și în domeniul modelării matematice.

Autorul a utilizat algoritmul dat (ecuația 6) la evaluarea competitivității a peste 200 de bunuri, pentru anii 2013-2019. În Tabelul 2 sunt prezentate rezultatele calculului pentru unele bunuri ale complexului agroindustrial.

Analiza dinamicii competitivității bunurilor în cauză a arătat că mezelurile sunt competitive pe piața internă, însă au înregistrat dezavantaje comparative pe piața externă. În anul 2018, indicele simetric al avantajelor comparative ale salamurilor și produselor similare pe piața internă s-a majorat cu 2,27 puncte procentuale.

Această creștere a fost cauzată de majorarea preferințelor consumatorilor de a procura salamuri, cârnați, cârnăciori, produse similare autohtone și, respectiv, micșorarea cererii la mezelurile importate.

Importul acestor bunuri, în anul 2018, s-a redus cu 24,2%, comparativ cu anul 2017.

Anume creșterea prețului de import cu 16,1% a influențat asupra diminuării volumului cererii pentru salamurile importate.

Tabelul 2. Indicele simetric al avantajului comparativ pe piața internă al unor bunuri autohtone ale Complexului Agroindustrial, %

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Grâu, meslin, orz, ovăz, porumb, sorg boabe, alte cereale	38,12	38,06	36,74	36,58	35,15	37,33	38,01
Făină de grâu sau de meslin	26,90	26,87	26,60	16,34	21,62	23,56	24,00
Legume în stare proaspătă sau refrigerate (exclusiv cartofi)	33,78	33,87	30,64	30,54	30,70	29,81	29,73
Cartofi	34,41	34,39	28,04	28,95	24,51	22,78	21,44
Struguri, proaspeți sau uscați	38,36	38,45	37,43	36,73	35,15	37,42	36,67
Sucuri de fructe (inclusiv mustul de struguri) și sucuri de legume	9,07	9,12	31,81	29,55	30,67	26,46	27,35
Lapte și smântână din lapte, fără sau cu adaos de zahăr sau alți îndulcitori	30,80	30,71	30,81	25,08	20,71	25,62	26,31
Unt și alte grăsimi care provin din lapte	28,32	29,50	34,11	29,56	17,62	18,37	18,28
Cașcaval, brânză și brânzeturi	26,78	26,60	27,99	26,81	-46,82	-36,45	-37,46
Margarină	-90,25	-91,96	-100,0	-86,85	-81,69	-75,91	-75,00
Semințe de floarea-soarelui	37,96	37,82	36,11	35,42	34,32	36,13	36,25
Ulei de semințe de floarea-soarelui și fracțiunile acestora	31,84	32,01	30,68	30,80	23,97	26,81	27,00
Cârnați, cârnăciori, salamuri și produse similare, din carne, din organe sau din sânge	37,97	38,08	37,20	37,11	35,52	37,79	35,97
Ouă de păsări, în coajă, proaspete, conservate sau fierte	38,21	38,19	36,03	36,23	33,76	36,30	36,39

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Zahăr din sfeclă și zaharoza chimic pură, în stare solidă	36,22	36,17	36,09	13,99	17,77	30,53	33,10

Sursa: elaborat de autor.

În perspectivă, bunul dat nu are șanse să-și extindă piețele de desfacere peste hotarele țării. În primul rând, din cauza că sectorul zootehnic autohton se află în declin, în al doilea rând, din cauza situațiilor epizootice din statele limitrofe. Prin urmare, trebuie să-și mențină poziția pe piața internă.

Uleiul de semințe de floarea-soarelui, în anul 2019, a înregistrat pe piața internă un avantaj comparativ de 27,00%, pe piața externă competitivitatea bunului dat este în creștere (în 2018-2019). Majorarea volumului cererii cu 23,61% pe piața Uniunii Europene la uleiul vegetal, fabricat în Moldova, este cauzată de prețul relativ redus la bunul livrat, care a diminuat cu 8,35% în raport cu anul precedent. Principalele piețe europene de desfacere sunt: Spania și Italia.

Rezultatele calculelor indicelui compozit al avantajului comparativ (ecuația 1) sunt prezentate în Tabelul 3. Nivelul indicelui a crescut în anul 2019 în cazul cerealelor, sucurilor de fructe, semințelor de floarea-soarelui, uleiului de semințe de floarea-soarelui etc.

Legumele autohtone sunt competitive pe piața internă, dar nu și pe piața externă. În perioada anilor 2017-2019, scade competitivitatea legumelor autohtone pe piața internă din cauza concurenței acute. În anul 2018, importul acestei categorii de bunuri a înregistrat volum superior celui realizat în anul 2017 cu 88,45%, iar în următorul an (2019) a crescut încă cu 6,62% în raport cu anul 2018.

În anul 2019, principalul importator de castraveți a fost Turcia (71,60%), de morcovi, sfeclă roșie și alte rădăcinoase comestibile similare – Belarus (63,57%), de tomate – Turcia (58,12%), de ceapă și alte legume aliacee – Federația Rusă (57,51%), de varză – Macedonia de Nord (41,32%).

Cașcavalul, brânza și brânzeturile autohtone, până în anul 2016 inclusiv, au înregistrat avantaje comparative pe piața internă în raport cu bunurile analogice importate. Însă, începând cu anul 2017 au prezentat dezavantaje, deoarece, în anul dat, a scăzut brusc volumul producerii bunului dat cu 79,93% în raport cu anul precedent. În plus, s-au modificat preferințele

consumatorilor în favoarea celor calitative, cu un conținut înalt de grăsimi din lapte.

Tabelul 3. Indicele compozit al avantajului comparativ al unor bunuri autohtone ale Complexului Agroindustrial, %

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Grâu, meslin, orz, ovăz, porumb, sorg boabe, alte cereale	66,06	66,60	64,54	65,22	64,53	65,74	65,80
Făină de grâu sau de meslin	-23,57	2,60	-6,54	-32,69	-28,83	-14,70	-12,63
Legume în stare proaspătă sau refrigerate (exclusiv cartofi)	-16,23	-19,41	-16,18	-24,07	-12,62	-28,17	-28,99
Cartofi	-20,06	15,75	-8,00	-35,12	-35,10	-38,61	-38,59
Struguri, proaspeți sau uscați	59,71	64,11	63,96	65,38	66,19	66,89	66,37
Sucuri de fructe (inclusiv mustul de struguri) și sucuri de legume	51,64	51,83	63,24	61,33	62,88	59,26	61,49
Lapte și smântână din lapte, fără sau cu adaos de zahăr sau alți îndulcitori	-32,78	-22,55	-23,45	-9,30	-6,79	-5,61	-36,85
Unt și alte grăsimi care provin din lapte	35,06	42,30	48,10	50,98	8,31	-33,59	-40,86
Cașcaval, brânză și brânzeturi	14,74	21,00	18,21	9,43	-25,45	-20,65	-26,68
Margarină	-93,82	-94,50	-98,35	-93,33	-90,22	-87,64	-87,50
Semințe de floarea-soarelui	66,25	65,00	64,38	63,98	63,54	63,72	64,40
Ulei de semințe de floarea-soarelui și fracțiunile acestora	61,10	64,94	64,54	63,53	58,55	61,75	61,87
Cârnați, cârnăciori, salamuri și produse similare, din carne, din organe sau din sânge	-30,75	-30,58	-31,21	-31,17	-31,78	-30,73	-32,02

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ouă de păsări, în coajă, proaspete, conservate sau fierte	-7,45	-7,88	22,55	27,64	35,35	32,17	11,28
Zahăr din sfeclă și zaharoza chimic pură, în stare solidă	43,99	66,14	64,61	44,69	30,16	51,65	33,38

Sursa: elaborat de autor.

Conform rezultatelor studiilor efectuate de Fundația Est Europeană (FEE) (în 2015-2016) și de Centrul de Metrologie Aplicată și Certificată (CMAC) (în anul 2017), „conținutul grăsimilor din lapte a unui număr mare de produse lactate fabricate în Republica Moldova este foarte mic și nu corespunde reglementărilor tehnice cu privire la produsele lactate” (Jloroc npecc, 2018). Calculele autorului au arătat că grâul, meslinul, orzul, ovăzul, porumbul și strugurii sunt competitivi atât pe piața internă, cât și pe cea externă. O parte din bunurile complexului agroindustrial, care a înregistrat dezavantaj comparativ, ar putea deveni mai competitivă, dacă producătorul autohton va fi susținut de stat, așa cum se practică în țările Uniunii Europene.

Competitivitatea bunurilor industriale

Analiza avantajului comparativ, înregistrat de bunurile industriei constructoare de mașini, a arătat că cele mai mari avantaje pe piața externă au oferit bunurile produse de compania germană Dräxlmaier din Bălți, care livrează echipamente electrice. Însă, bunurile date nu au înregistrat avantaj comparativ pe piața internă, deoarece sunt produse din materialele clienților, dar nu se oferă pe piața internă.

Industria constructoare de mașini reprezintă un gen de activitate, care necesită investiții capitale mari. Republica Moldova este un stat cu o insuficiență financiară hronică și cu o politică bugetar-fiscală care, în loc să creeze condiții favorabile pentru dezvoltarea sectorului businessului autohton, îi determină pe agenții economici să-și transfere afacerea în sectorul tenebru. Prin urmare, ramura dată, în viitorul apropiat, nu va înregistra succese palpabile.

Bunurile industriei ușoare au înregistrat dezavantaj comparativ pe piața internă, deoarece un volum semnificativ de mărfuri textile, articole de

îmbrăcăminte și încălțăminte sunt fabricate din materialele clienților și, prin urmare, nu sunt oferite pe piață ca bunuri moldovenești. Situația dată nu este convenabilă entităților autohtone, deoarece întreprinderilor autohtone le revine o parte simbolică din profitul obținut.

În perioada 2014-2017 a crescut volumul de producție a pieilor brute de bovine și ovine, iar în următorii ani (2018-2019) a diminuat brusc. În pofida faptului că cererea sectorului extern pentru piei și blănuri nu scade, totuși, volumul de producție a blănurilor tăbăcite sau apretate a înregistrat un trend descendent. Situația creată este cauzată de recesiunea în sectorul zootehnic. Multe gospodării țărănești cresc iepuri, nutrii, însă se utilizează numai carnea animalelor crescute, dar pieile, în cea mai mare parte, se aruncă, ceea ce diminuează rentabilitatea creșterii animalelor. Luând în calcul cererea însemnată a sectorului extern pentru pieile brute ar fi binevenită organizarea punctelor de colectare a pieilor și utilizarea lor, după prelucrare, la fabricarea articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte.

Majoritatea materialele de construcție, produse pe teritoriul Republicii Moldova, au înregistrat avantaje comparative pe piața internă, deoarece, din punctul de vedere al minimizării cheltuielilor de transport, este mai convenabil de procurat bunul autohton, decât cel de import. Una din condițiile dezvoltării ramurii date este creșterea stabilă a venitului disponibil și sporirea bunăstării populației.

În perioada anilor 2017-2019 a scăzut competitivitatea fabricării registrelor, carnetelor (de note, de comenzi, de chitanțe), agendelor, blocnoturilor și caietelor. Agenții organici de suprafață (alții decât săpunurile), preparatele tensioactive, preparatele pentru spălat și preparatele de curățat au înregistrat, în perioada analizată, dezavantaj comparativ. În ramura dată există potențial, luând în calcul că pandemia Covid-19 a cauzat majorarea cererii la săpun, soluții dezinfectante, un management efektiv ar asigura sporirea competitivității bunurilor date pe piața autohtonă.

Volumul de vânzări a bunurilor autohtone poate crește dacă ar spori competitivitatea lor, care, la rândul ei, poate fi obținută în rezultatul implementării următoarelor măsuri: modernizarea procesului de producție; implementarea tehnologiilor contemporane, care ar permite reducerea consumului de resurse energetice și, în final, a costului de producție; majorarea volumului investițiilor pe termen lung, prin acordarea creditelor cu o dobândă atractivă, unităților economice autohtone ofertante de bunuri competitive.

Concluzii

Rezultatele cercetărilor empirice în domeniul evaluării competitivității bunurilor autohtone au demonstrat că valorile obținute în cazul unor produse sunt eronate. Această situație se explică prin prezența în economia Republicii Moldova a unor elemente ale economiei tenebre (importul ilegal, exportul ilegal și producția ascunsă), dar și a altor factori, precum: factorul uman, când se omit greșeli la codificarea mărfii livrate. Cu scopul majorării veridicității evaluării competitivității bunurilor autohtone, se recomandă aplicarea algoritmului de calcul prezentat în studiul dat.

La elaborarea strategiilor și programelor de stat și pentru atingerea obiectivului de majorare a potențialului de export al Republicii Moldova, se recomandă de determinat bunurile ce dețin potențial de export, utilizând indicele simetric al avantajului comparativ relevat pe piața externă.

Referințe

- [1]. Gutium, T., 2019. Evaluarea competitivității bunurilor autohtone pe piața externă. *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători: materialele conf. șt. a doctoranzilor*, ed. a VIII-a, 10 iunie 2019. Chișinău: Tipogr. Biotehdesign, vol. 1, pp. 195-201.
- [2]. Gutium, T., 2021. Managementul evaluării competitivității bunurilor autohtone în contextul politicii comerciale a Republicii Moldova: tz. de doct. în științe economice. Chișinău. 180 p.
- [3]. Gutium, T., 2020. Methodology for the calculation of new indicators for assessing the competitiveness of goods. *Economy and sociology*, no. 1, pp. 74-85.
- [4]. Linder, S., 1961. An Essay on Trade and Transformation. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB. 167 p.
- [5]. System of National Accounts 2008, 2009. New York, 662 p. [online] Disponibil: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>
- [6]. Леонтьев, В.В., 1997. Межотраслевая экономика. М.: Экономика, 479 с.
- [7]. Логос пресс, 2018. «Молочка» без молока: что обнаружили эксперты? *Экономическое обозрение*, № 3 (1217), 02 February 2018, [online]. Disponibil: <http://p.logos.press.md/node/64665>